

JONNA MAJGAARD KRARUP

ÆSTETISK TOLKNING AF MODERNE LANDBRUGSLANDSKABER?

Nærværende artikel er en præsentation af en del af et igangværende ph.d. projekt omhandlende det almindelige, moderne landbrugslandskabs æstetiske fremtræden. I projektet arbejdes der ud fra en tese om naturopfattelse af instrumentiel og formdannende karakter. Det moderne landbrugslandskabs fysiske fremtræden ses således som det fysiske og æstetiske udtryk for en abstrakt og kulturelt defineret holdning af forholdet mellem menneske og natur forvaltet af den moderne landbruger.

Artiklen beskæftiger sig med et enkelt landskabelement, der optræder i de moderne landbrugslandskaber, og dets iboende muligheder for æstetisk erfaring og fortolkning. I artiklen afprøves en æstetisk tolkning af elementet ud fra begreber i den klassiske landskabsæstetik. Artiklen blev i skitseform præsenteret på et forskningsseminarie i Lysebu, august 2000, omhandlede æstetisk oplevelse og fortolkning.

PERCEPTION OG MODERNE LANDBRUG

En af adgangene til kulturlandskabet og dets delelementer er den perceptuelle tilgang (l'expérience perceptive),¹ hvorpå den æstetiske tolkning kan bygge.

Den strukturelle udvikling i landbruget har bl.a. medført at erhvervet, der tidligere var karakteriseret ved håndværksmæssige aspekter og et tæt forhold mellem materiale - jord, planter, dyr - og menneske, idag optimalt set skal kunne sidestilles med enhver anden industriel produktion. Der fremstilles nu emner af infinit karakter, der kan videreforarbejdes i diverse følgeindustrier.

¹ Merleau-Ponty: "... Vi har i brugen af vores krop og vores sanser, for så vidt de indsætter os i verden, noget, hvormed vi kan forstå vores kulturelle gestikulation, for så vidt den indsætter os i historien", *Signes* (Tegn), 1960, p.87.

Der arbejdes med teknologier og maskiner, der med implicitte tendenser distancerer landmanden mere og mere fra et direkte forhold mellem jord, planter, dyr og menneske. Et eksempel herpå er markarbejde styret via GPS², hvor såmaskinen bearbejder marken via digitale satellitfotos. Fotos, der informerer om markens beskaffenhed og som doserer den rette mængde frø og gødning på rette sted ud fra disse informationer. Dette var tidligere en viden den enkelte landmand opnåede ved at arbejde fysisk, kropsligt tilstedeværende i marken. Markens beskaffenhed var produkt af kropslige, erfaringer opnået i udøvelsen af *land-brug*.

Idag opnåes stort set den samme viden via ny teknologi, der er gledet ind som et filter imellem jorden, planter, dyrene og landbruger. Den kropslige erfaring, i det omfang den er tilstede, skal verificeres via teknologi og maskiner for at fremstå som gyldig – den kropslige erfaring underordnes et *maskin-brug*. Dette betyder bl.a. at mange landskabelementer idet almindelige moderne landbrugslandskab fremstår som produkter præget af teknologi og maskiner, samtidigt med at forestillingerne om landskab og landbrug af såvel landbrugerne som ikke-landbrugerne opretholdes som symboler for et nært, oprindeligt, tæt forhold mellem menneske og natur.

Landskabernes funktion er for mange at repræsentere denne nu imaginære affinitet mellem mennesket og naturen. Dette forhold opretholdes bevidsthedsmæssigt og genbekræftiges ved forskellige aktiviteter som fx. jagt³.

Via den teknologiske udvikling og dens anvendelse i formningen af landskaberne er der kommet en asymmetri ind i vores perceptuelle oplevelse af de moderne landbrugslandskaber. Der er ikke længere harmoni mellem vores præferencebilleder af landbrugslandskaber og de faktiske forhold. Samtidigt bevirker tendenser i den strukturelle udvikling at flere og flere arealer og elementer i landbrugslandskaberne kan betragtes som potentielle æstetiske objekter, hvorfor det her skal foreslås, at disse potentielle æstetiske objekters mulighedsbetingelser inddrages i en æstetisk tolkning, for dels at kunne tilveje bringe

² GPS (Global Positioning System) er et satellit baseret navigationssystem bestående af 24 satellitter i kredsløb, der konstant udsender positionssignaler. Via computer installeret i markmaskinerne kan landbrugeren modtage positionssignalerne, der sammenholdes med aktuelt markudbytte, maskinkapacitet og arbejdsbredde, hvorefter computeren udarbejder et chip-card over den pågældende mark. Chip-cardets informationer kan nu styre så-, gødnings- og høstningsprocesser afpasset efter markens bonitetsforhold. (Boniteten varierer ofte indenfor et enkelt markfelt). Kilde: Hvam, Svend Åge, *Markens maskiner* (Landbrugsforlaget 1998), 167-169.

³ Scruton, Roger: *England: an Elegy* (Chatto and Windus) 2000.

en større forståelse af objekternes præsentation fysiske fremtræden, dels af de betingelser hvorunder de eksisterer som part af grundlaget for tolkningen.

Det moderne landbrugslandskab er del af det vi benævner kulturlandskabet. Kulturlandskab forstås i projektet som et infinit resultat af en lang historisk udveksling mellem menneske og natur; infinit fordi kultur, landskab og naturprocesser er karakteriseret af dynamik og foranderlighed. Kulturlandskabet kan således ses som en komposition af diverse elementer, af naturlig og kulturel oprindelse, som er samlet til et billede, der har en vis interesse. I det følgende har jeg foretaget en de-komposition af et almindeligt landskab og udtaget et enkelt element - skov - fra kompositionen, til undersøgelse for dets eksistensmuligheder⁴ og dets iboende muligheder for æstetisk tolkning.

ELEMENTET

I Danmark er skovene, som nævnt, elementer i kulturlandskabet på linie med fx. læhegn, åer etc. I tidernes morgen var landet dækket af skov, hvilket ikke længere er tilfældet⁵, men ophørte al landbrugsdrift og al anden vedligeholdelse af landskaberne ville de springe i skov af sig selv. De danske landskaber kan således karakteriseres som potentielle skovlandskaber.

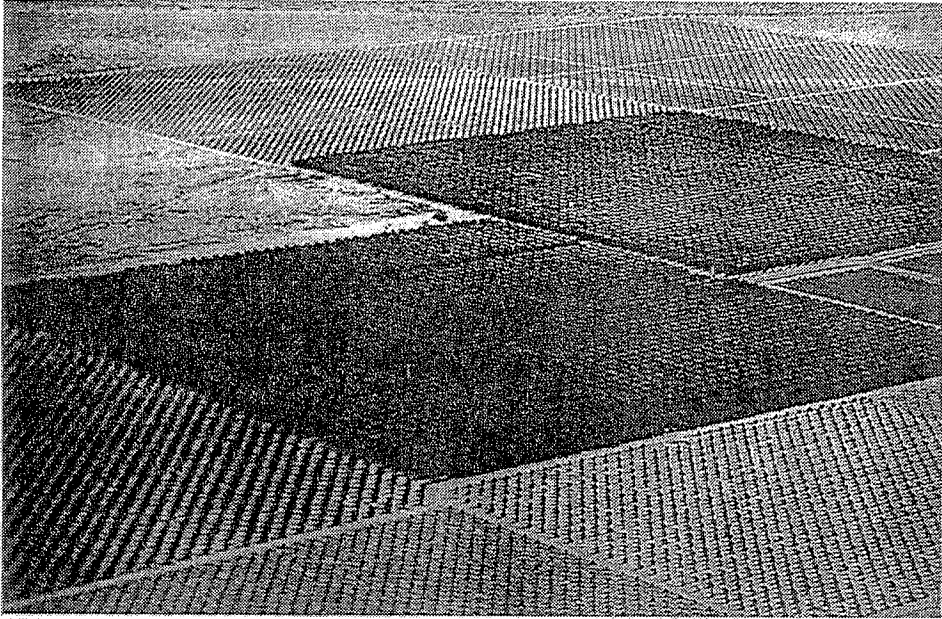
Skovene, som de forefindes i dagens Danmark, er kulturprodukter; der er således ikke tale om hverken oprindelige eller uberørt skove i Danmark eller om natur, men om repræsentationer af natur og oprindelig skov. Skovene har, siden landbrugets indførelse i landet i ca. år 3500 f.Kr., i varierende grad været underlagt menneskets kultivering.

De forskellige historiske perioders skovbrugsteknologi har hver især afsat deres fysiske spor på skovene som helhed og på de enkelte elementer i skovene, fx. det enkelte træ og terrænet, hvorpå det står. Skoven er på denne måde at forstå som en udveksling mellem plantematerialer (træerne), naturgivne for-

⁴ Ved eksistensmuligheder forstås i nærværende at skovene "består" af plantemateriale, naturvilkår (som jord- og klimaforhold), teknologi, intentioner, overleverede historiske spor, naturopfattelse og præferencer. Skovene er således ikke produkter af tilfældige hændelser, men udtryk for komplekse udvekslinger mellem ovennævnte abstrakte forhold og konkrete elementer.

⁵ Skovene i Danmark dækkede i 1992 ca. 11% af det samlede areal. Kilde: *Arealanvendelse i Danmark 1995-2025. Den nuværende og fremtidige arealanvendelse belyst som led i en vurdering af det økologiske råderum*, By -og Landsplansserien nr. 2, 1998, Miljø- og Energiministeriet..

hold, som jordbund, klimatiske påvirkninger, og menneskets intentioner af dyrkningsmæssig, økonomisk og rekreativ karakter, og ikke mindst dets forestillinger om og præferencer for skov.

Et af de mest elskede landskabselementer i danske landskaber er skov og den forbindes af mange i Danmark med natur. Den er sammen med stranden det landskabselement flest danskere bruger - dvs. går tur i, dyrker motion i etc.

Tidligere blev skovene udover at blive drevet produktivt, også set og brugt som en slags refugier, hvortil man kunne flygte og søge ophold i, når man enten havde brudt sociale regler eller bare ikke rigtigt passede ind i samfundet. Skovene blev derfor både anset som fristed, og fordi de netop gav opholdsmulighed for socialt utilpassede elementer, et sted "ordentlige folk" undgik specielt efter mørkets frembrud.

Samtidigt blev skovene dyrket af produktionsmæssige årsager: for at dække energiforbrug, for at sikre sig bygningstømmer, skibstømmer, materialer til redskaber, i græsnings- og foder øjemed, og af rekreative årsager, som fx. royalt jagtterræn.

Tidligere, dvs. indtil reformeringen af skovbruget var gennemført (start omkring 1760'erne) var skovene delt i Højskov og Lavskov. Højskoven⁶ tilhørte kongen og adelen, og bestod primært af højstammede ege- og bøgetræer, der blev anvendt til fx. flåden⁷. Bønderne måtte ikke fælde eller på anden vis bruge træer fra højskoven. Lavskoven⁸ havde bønderne adgang og brugsret til. Før landbrugsreformerne (ca. 1780-1830) udøvedes nu næsten helt forsvundne former for skovbrug af bønderne, bl.a. løvengsskov og høskov⁹.

⁶ Højskov kan drives på 2 principielt forskellige måder. Den ene indebærer en periodisk fuldstændig blotlæggelse af arealet (renafdrift), men den anden forudsætter vedvarende skovdækning af arealet, hvorfor hugst idenne type blev udført ved plukhugst. Den første måde blev udbredt ved reformeringen af skovbruget, men er nu ikke længere så acceptabel bl.a. pga. af det ændrede syn på skovene. Henriksen, H. A.: *Skoven og dens dyrkning* (Dansk Skovforening, Nyt Nordisk Forlag, 1998) 485-510.

⁷ Flådeeege er et velkendt begreb i Danmark. Efter tabet af den danske flåde til England i begyndelsen af 1800-tallet, blev der iværksat plantninger af egetræer der skulle dække kommende generationers behov for egetømmer i skibsbyggeriet. Her blev de gode intentioner overhalet af senere tiders nyskabelser indenfor skibsteknologien, hvorfor man idag visse steder i de danske skove kan finde flådeeege, der aldrig kom til at opfylde de bagvedliggende intentioner. Flådeeege er således en illustration af de ofte asymmetriske tidsdimensioner der kan være tilstede mellem kulturlandskabs-elementer og kulturelle behov.

⁸ Lavskov vil generelt sige at træerne nedskæres regelmæssigt, for at kunne fremme produktion af fx. brænde, hegnsmateriale etc. Lavskovbrug repræsenterer en meget gammel form for "ordnet skovbrug", der kan dateres tilbage til 1200-tallet. Lavskovbrug er overskueligt, kræver ringe kapital, og har en omdriftstid på 20-60 år afuængigt af hvilket produkt man tilsigter. Kilde: Henriksen, H. A.: *Skoven og den dyrkning* (Skovforeningen, Nyt Nordisk Forlag, 1998) 485-510.

⁹ Ved løvengsskov forstås skovbrug, hvor bønderne beskar - stynede - løvtræer med regelmæssige mellemrum, for at anvende løvet og bløde grene som kreaturfoder. Ved høskov forstås at bønderne dels slog græsset til hø mellem træerne, dels at kreaturerne græssede i skovene. Sidstnævnte forudsætter en lysåben og strukturmæssigt meget åben skov, hvilket indikerer et helt andet skovbillede end det tætte, lidt mørke, vi kender fra både løv- og nåleskovene idag. Desuden "græssede" kreaturerne også de dele af træerne, som de kunne nå, ved at gnave skud og blade af, hvorved træerne blev opstammede i en præcis højde (= kreaturerens rækkevidde) over terræn. Som et nutidigt eksempel på denne "naturlige" beskæring af træer kan henvises til Dyrehaven nord for København, hvor "vilde kreaturer", dvs. råvildt, afgnaver træskud og blade, således at visse af dem (her tænkes bl.a. på hvidtjørnene) fremstår som "parasoller" på græssletten. Et motiv, der tidligere er anvendt i bearbejdet og stiliseret form i landskabs- og havekunsten af landskabsarkitekt C. Th. Sørensen.

Ligeledes slap bønderne tidligere isærligt gode olden år svinene løs i skovene, for at lade dem æde olden fra eg og bøg. I Spanien lader man stadigvisse steder svinene gå på olden i den hensigt at producere nogle særligt velsmagende skinker.

HISTORIE OG PERSPEKTIV I SKOVBRUGSTEKNOLOGIEN

Skovbrugsteknologi er dels opstået via praktiske erfaringer, dels eksperimentielt underbygget. Oprindelsen til de former for skovbrug, som vi anvender idag, tog udgangspunkt i den tyske kulturkreds i 1700-tallet, hvor den traditionsbundne mesterskoling i skovbrug gradvist blev systematiseret og understøttet bl.a. via universitetsstudier i erhvervs- og nationaløkonomi (det såkaldte "Kameraliststudie").

De danske skoves beholdning af tømmer- og oldentræ var i 1700-tallet stærkt reducerede i forhold til beholdningen 200.år tidligere. Reduktionen skal ses i sammenhæng med de klimatiske forandringer, der indtrådte i midten af 1500-tallet, som betød et generelt temperaturfald idet meste af Nordeuropa. Idag betegner man denne perioden som en lille istid.¹⁰ En af de væsentligste grunde til at reformere skovbruget var således at sikre tilstrækkelige brændselsressourcer for eftertiden. Brænde var den primære brændselskilde, hvorfor det ville have store samfundsmæssige konsekvenser at løbe tør for denne ressource. Derfor tog man omlægningen af skovbruget meget alvorligt, og de driftsmæssige omlægninger blev ligeledes meget markante i landskabsbilledet. Fx. blev skovene hegnede v. diger og grøfter, kreaturerne blev forvist fra skovene og endelig blev forordningen om Fredskov indført (1805).¹¹ Forordningen er, med få ændringer, stadig gældende idag.

Reformeringen af skovbruget kan tolkes som et vendepunkt fra et førmoderne, lidt tilfældigt præget skovbrug, hvor man arbejdede med skovfornyelse og pleje på et usystematisk niveau, til en rationel systematisk præget planlægning og produktion, der havde til formål at sikre kommende generationers energibehov i form af brændsel og tømmer. Samtidigt blev skovbrug etableret som et fagområde for sig, hvorved det blev taget ud af den almindelige bondes arbejdsområde. Stort set al (løv- og høskovbrug) ophørte med reformeringen af skovbruget.

¹⁰ Sammenhængen mellem klimatiske forandringer, øget pres på skovene som brændselsreserver, og en generel stangerende og vigende landbrugsteknologi behandles bl.a. i: Kjærgaard, Thorkild: *Den Danske Revolution 1500-1800. En økohistorisk tolkning* (Gyldendal 1993).

¹¹ Fredsskovforordningen pålagde enhver lodsejer at udskifte skovene, hvorefter den jord som blev udlagt som skov, altid skulle forblive skov. Skovene skulle hegnes og der skulle lægges planer for deres drift og fornyelse. Yderligere gav man lov til at rydde al anden træbevoksning udenfor de nu definerede skove. Et af resultaterne af skovbrugsreformerne var at landbrug og skovbrug blev to selvstændige felter.

Det skovbillede, der blev etableret, og den skovbrugsteknologi, der blev taget i anvendelse på dette tidspunkt kan ses som begyndelsen på det industrialiserede skovbrug, som har været dominerende i Danmark indtil slutningen af 1980'erne. Moderne skovbrug var indtil for nylig karakteriseret af klare intentioner om orden, planlægning, rationel vækst, drift og pleje, og økonomiske beregninger. Moderne vedproduktion er målbar, beskrivelig og kontrollerbar på mange niveauer og en stor del af det forstmæssige arbejde kan finde sted indendørs ved et skrivebord og med en regnemaskine. Det moderne industrialiserede skovbrug kommer klart fysisk og æstetisk til udtryk i nåletræsplantagerne, der af lægfolk oftest slet ikke beskrives som skov. Den beskrives som plantage, hvilket den også er. Men det er det meste skovbrug i Danmark, selv den højt berømmede østdanske bøgeskov, som indtil for nylig har været underlagt samme forstmæssige teknologi som nåletræsplantagerne.

Plantagerne vandt stor udbredelse i Midt- og Vestjylland, hvor de blev etableret med det formål at forbedre jordstruktur og klimaforhold, således at man kunne inddrage de meget store hedearaler, der stadigt lå uopdyrkede hen i midten af 1800-tallet, i landbrugsarealet.

Plantagerne optræder idag næsten kun i forstmæssige "hard-core" kredse som skovbrugsideal, hvorimod der i bredere kredse har indfundet sig nye billeder af og formål med skovene.

BILLEDET AF SKOV

Reformeringsarbejdet med dansk skovbrug startede i 1760'erne og faldt sammen med de danske landbrugsreformer, der igangsattes fra ca.1780 og strakte sig et pænt stykke ind idet 19. århundrede. Idet 19. århundrede brød, parallelt til udviklingen i andre europæiske lande, den nationalistiske trend igennem i Danmark, hvor den bl.a. resulterede i den første frie forfatning (Junigrundloven af 1849) og i enevældens afskaffelse. I bestræbelserne på af definere det nationale danske i forhold til andre nationers afgrænsning og definitioner, kom der fokus på landskabet og landskabsmaleriet som vigtige brikker i denne afgrænsning¹².

¹² Det danske guldalderlandskabsmaleri og dets betydning for eftertiden skal jeg ikke komme nærmere ind på her, idet det er belyst i utallige sammenhænge andre steder. Se fx. Scavenius, Bente (red.), *Guldalderens verden. 20 historier fra nær og fjern* (Gyldendal 1996), og Bencard, Mogens (red.), *Krydsfelt. Ånd og natur i Guldalderen* (Gyldendal 2000).

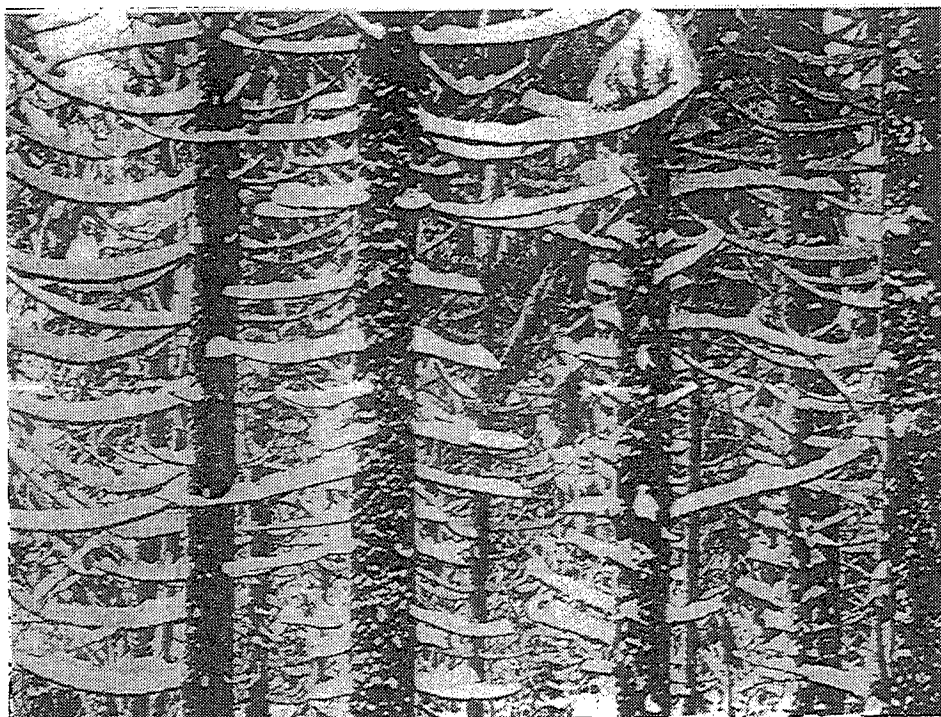
For eftertiden har det længe set ud som om at datidens kunstnere primært fokuserede på de landskabstyper, der forsvandt i reformprocesserne, hvilket nok ikke er helt forkert. Grundene til at man fokuserede på det som forsvandt er talrige, og jeg vil her kun foreslå en ansats til en yderligere begrundelse herfor . Både skovbrugs- og landbrugsreformerne medførte store omvæltninger af fysisk karakter i landskaberne, og af social karakter for landbefolkningen, samtidigt med at der blev indarbejdet nye teknologier i landbruget. Tiden før landbrugsreformerne benævnes fællesskabstiden, og datidens almindelige landbrugslandskab var fysisk præget af et dyrkningsfællesskab med basis i landsbyernes sociale fællesskab. Datidens almindelige landbrugslandskab fremtrådte således som et landskab uden fysiske permanente ejendomsskel, såsom levende hegn og grøfter.

Det ny landskab, der opstod på baggrund af landbrugsreformerne, blev efterhånden streget op med stendiger, levende hegn, grøfter og fastlagt ud fra plantegninger, målebordsblade og matematiske beregninger vedr. jordfordelingen. Ud i det omfordelte landskab flyttede landsbyernes gårde, og man anlagde nye gårde og huse på bar mark. Yderligere hertil tilføjede man også et helt nye

landskabselementer - som fx. de levende hegn og nåletræsplantagerne - et nyt produkt af et nyt, rationelt syn på skovbrug. Før den brede befolkning var nåletræsplantagerne aldrig før sete elementer i de danske landskaber. Der var således ikke nogen fælles billedmæssig referenceramme, der ellers kunnet have fremmet en forståelse af til hvad og hvordan plantagerne kunne udvikle sig til- over tid.

Det kræver en vis grad af abstraktionsevne at se rumligheder, struktur og fortællerværdi i en nyanlagt skov eller i et omlagt landskab, en evne som kunstneren formodes at besidde. Formidlingen af abstrakt rumlighed og sansemæssigt potentiale i noget (landskab eller skov), der i den grad er karakteriseret ved tidsmæssigt fremadrettet udstrakthed er en udfordring, der også fordrer en evne til at modtage og abstrahere hos den, som formidlingen er rettet imod.

At hævde at de nye nåletræsplantninger ikke optræder som motiv hos datidens kunstnere er lidt af en tilsnigelse, idet kunstnere som fx. J.Th. Lumbye og C.W. Eckersberg udarbejdede skitser af det reformerede landbrugslandskab og af nåletræsplantningerne.

Ligeledes optræder diverse nåletræs arter idet romantiske landskabsmaleri, hvor den romantiske stemning søges forstærket ved gengivelse af nåle-

træer, fx. hos maleren Fritz Petzholdt. Men der var en adskillelse mellem det romantiske i datidens kunstverden og landskabs- og havekunst, og det almindelige landskab udenfor haverne og parkerne. I haver og parker optrådte nåletræerne som et fuldgældigt, accepteret og integreret element, men de blev set som tilhørende kategorien: haver og parker. Den gængse opfattelse, dengang som idag, var, at disse nye nåletræsplantager ikke repræsenterede det danske skovbillede som æstetisk kategori. Plantagerne blev tolereret som et led i en udviklingsstrategi for landbruget og økonomien, og forblev generelt set uinteressante for æstetisk bearbejdning og tolkning. Hvorimod det før-reformerede fællesskabslandskab og dets billede af skov blev idoliseret og tolket som det specifikke nationale landskabsbillede.

Dette er interessant set i lyset af man netop i romantikken "opdagede" landskabet udenfor byerne og de anlagte parker og haver. I den romantiske park blev grænserne mellem hus og have, og mellem park og omkringliggende landskab bearbejdet, hvorved det omkringliggende (landbrugs-) landskab blev inddraget i parkens kompositionen, som en type lånt landskab.

Ligeledes sværmede man i romantikken for det eksotiske og netop grantræerne var eksotiske elementer i haverne. Man anlagde da også norske - og schweiziske partier¹³ i havene (fx. på Fredensborg og i Liselund), men derved blev det. Det nye islæt af grantræer i landbrugslandskaberne forblev generelt set udenfor feltet for æstetisk objekter og æstetiske tolkninger.

SKOVREJSNINGEN. NYE INTENTIONER. BILLEDER OG TEKNOLOGI

Idag er vi ikke længere afhængige af skoven som primær energikilde, den anvendes heller ikke længere som refugium, og indtil for nylig var det primære formål med skovbrug stadig at producere tømmer og ved. I de senere år er der igangsat en forøgelse af skovarealet ved hjælp af et statsligt skovrejsningsprogram. Sigtet er at fordoble det danske skovareal over en trægenerationsperiode (70-100 år). En del af de nye skovrejsninger finder sted på landbrugsjord, og udføres bl.a. af private landmænd. 2 andre betydningsfulde aktører i skovrejsningen er staten og diverse private selskaber.

¹³ Det specifikt norske eller schweiziske blev bl.a. fremmet ved hjælp af nåletræerne, der ved deres tilstedeværelse skulle igangsætte associative tankeforløb og stemninger.

I den første bekendtgørelse om skovrejsning fra 1987 var det primære og stort set eneste sigte med skovrejsningen stadigt at producere ved. Dette sigte har nu forandret sig, og man kan næsten karakterisere vedproduktionen som et biprodukt ved skovbrug idag.

Der er kommet fokus på skovens evne tiloptage CO₂, beskytte grundvand og mod erosion, og evne til at skabe bedre luftfugtighedsforhold.

Idag rejses der også skov ud fra argumentationer om beskyttelse af specielle biotoper, bestående af dyr og planter, der kun kan leve i tæt sammenhæng med visse træarter, der rejses skov for skovens skyld, og der rejses skov som rekreativt og æstetisk objekt. Sigtet med skovproduktion og skovrejsning har med andre ord blevet udvidet med en kvalitativ, etisk og æstetisk dimension, der modsvarer generelle tendenser i samfundet; tendenser omhandlende en stigende interesse for miljø og bæredygtighed. Samtidigt har vi generelt set fået mere fritid, ved bl.a. at have frigjort os fra naturvilkår via teknologi, og har derfor også tid til at opholde os mere i landskabet og i skovene.

Dette gælder også for den moderne landbruger. Den teknologiske udvikling, som landbruget har gennemløbet i de forløbne 50 år, har optimeret industrialiseringen af selve landbrugsarbejdet men så sandelig også landmandens arbejdsvilkår, der nu mere og mere ligner en tilfældig industriarbejders vilkår. I det skovrejsningen nu foregår på tidligere landbrugsarealer hos den private landbrugere, er en del af skovbruget kommet tilbage i landbrugeregens regi. Den almindelige landbruger rejser ofte skov på arealer, der bonitetsmæssigt er for kostbare at dyrke, der rejses ofte skov på arealer af irregulær facon, hvor det kan være et problem at bruge de meget store markmaskinerne optimalt, hvorfor ræsonnementet for mange landbrugere er, at så kan de irregulære arealer for enden af marken lige så godt plantes til med skovplanter, hvortil der oven i købet ydes et finansielt tilskud. Denne type skov benævnes af forstfolk: residualskov, og er udtryk for en tilfældig, ustruktureret handling, der hverken er forstmæssigt eller æstetisk begrundet.

Resultaterne af residual skovrejsning er efter 10-15 år ved at være visuelt erkendbare idet almindelige danske landbrugslandskab idag. De fremstår meget ofte som kratkov primært pga. af manglende pleje og pga. ringe størrelse og indbyrdes sammenhænge, hvilket betyder at træerne ikke kan opfylde kravene om dimensioner, vedkvalitet etc. i træindustrien. De kan heller ikke tilfredsstille evt. biologiske intentioner om fx. at fungere som flora- eller faunakorridorer pga. af manglende fysisk sammenhæng, eller fungerer i rekreativt øjemed, idet

de arealmæssigt er for små, beliggende på privat jord og derved uden muligheder for adgang for andre end landmanden selv.

Ved- og massetømmerproduktion er idag ikke længere knyttet til en lokal sfære, men er verdensmarkedprodukter, hvor prisen spiller en hovedrolle når der handles. Dansk masse-tømmerproduktion kan ikke pris- eller kvalitetsmæssigt konkurrerer med finsk- eller den tysk massetømmerproduktion, men det betyder ikke at vi ikke kan produceret tømmer af høj kvalitet i Danmark, forudsætningerne og produkterne er bare anderledes. Men det betyder også at en del af vores vedforbrug dækkes via skovdrift i andre lande, og må fragtes hertil, hvorved vi måske påfører os selv og andre et øget CO2 udslip ved transport baseret på fossile brændstoffer .

Dækningen af vores ved- og tømmerbehov via import bevirker at der samtidigt kan slækkes på nytteaspektet i vores hjemlige skovproduktion. Samtidigt er der en stigende interesse for natur og miljø fra både fag- og lægfolk. Denne interesse manifesterer sig typisk i landskabsrummene, herunder skovene, og i fritiden, hvorved kan tale om en stigende grad af opmærksomhed rettet mod skovenes udseende, som æstetiske objekter, og mod deres drift, der er af formdannende karakter. Det skal her foreslås at der er tale om en æstetisering af skovene.

Ved æstetisering forstås i nærværende: at landskabselementet (her: skov) anlægges, forvaltes og betragtes ud fra en distanceret og reflekteret position, hvor nytteaspektet er reduceret til en sekundær position. Dvs. at landskabselementet ikke længere kan aflæses som et fysisk manifestation, dannet og drevet ud fra et rent produktionsmæssigt perspektiv. Der er tilkommet en perspektivering og formmæssig forskønnelse af elementet udover det rent produktionsmæssige.

Et æstetiseret landskabselement vil i rendyrket form, dvs. helt uden nytte- og produktionsmæssige funktioner, derfor kunne beskrives som: dekoration, ornament, et luksusfænomen eller endog som landskabskunst. Men at elementet ikke længere udelukkende er til af produktionsmæssige årsager udelukker ikke at det indeholder andre funktionsmæssige aspekter, såsom æstetiske, botaniske, kulturelle etc.

Selvom en del af skovene nu ikke længere drives af rent nyttemæssige årsager, vil de stadig være underlagt nytte-, drifts- og forvaltningsparametre, der må tilpasses de nye æstetiske krav.

Skovenes fysiske, æstetiske fremtræden vil ligeledes være afhængig af: udbuddet af forstplanter på markedet, den enkelte landmands maskinpark, øko-

nomiske og holdningsmæssige forhold, og hans orientering mod omverden. Ligeledes har rekreative strategier og dertil knyttede økonomiske forhold betydning.

SKOVEN SOM SPÆNDINGSFELT

Den stigende interesse fra lægfolks side i skoven påvirker skovbilledet. Fritidsaktiviteter som jogging, kørsel på mountainbikes, svampesamling, jagt, fugle iagttagelse etc. indebærer alle ønsker og krav til hvordan skoven fungerer optimalt i forhold til den specifikke interesse. Som en markant skovbillede påvirker ses den gruppe af aktører, der agerer ud fra biologisk og økologisk motivation. Disse grupperes interesse i diverse små insekters eller sjældne planters levevilkår er begrundet af gode intentioner og en ofte megen stor viden om netop dette eller hint insekts unikke betydning og leveforhold. De fysiske ændringer i skovbilledet består bl.a. i at billedet af bøgesøjlehallerne fyldes med andre træarter; med underskov; vandhuller; urteagtig bundvegetation etc. Bøgesøjlehallerne møbleres så at sige med andre elementer. De går fra et entydigt, meditativt præg (i form af den regelmæssige og uforstyrrede faste rytme i træernes størrelser, alder, form og farve) til et mangfoldigt, mere blandet, næsten collageagtigt præg, hvor terrænformerne sløres af bundbeplantning og faldne træer, hvor der findes mange forskellige typer træer, buske og dyr, og hvor træerne har en stor aldersmæssig spredning. Det nye skovbillede udfordrer såvel lægfolk som skovbrugsteknologien, idet man i et sådant mangfoldigt skovbillede er nødt til at anvende andre plante-, pleje- og afdriftsmetoder end fx. maskinel systemplantning i rækker og renafdrift.

Forstvæsnet har i stor udstrækning taget udfordringen op og der tales nu om, og anvendes, skovbrugsteknikker som: bæredygtigt skovbrug; naturnært skovbrug; naturlig, selv bærende skov, baseret på udpegning af områder, hvor der er et ønskeligt træ-genmateriale tilstede. Hvor forstmanden hverken skal plante eller så, regulerer eller beregner i traditionel forstand. Denne sidstnævnte type skov vil sandsynligvis ikke være tilgængelig for publikum og udtrykker et helt nyt syn på skov, hvor det produktionsmæssige (vedmasse- og tømmerproduktion) aspekt er elimineret til fordel for en produktion af artificiel natur.

MULIGHEDER FOR ÆSTETISKE TOLKNINGER AF PRODUKTIONSSKOV?

En plantage, hvad enten den består af nåle- eller løvtræer, i et landbrugslandskab er normalt ikke et produkt af æstetiske overvejelser, den er således heller ikke normalt en del af et landskabsarkitektonisk anlæg, men der er overlapninger mellem de perceptuelle oplevelser vi kan få her og æstetiske tolkninger af landskabsarkitektonisk anlæg.

Indenfor landskabs- og havearkitekturen er der historisk en sammenhæng mellem denne og dyrkningslandskaberne, forstået på den måde at dyrkningslandskaber i stor udstrækning har leveret råstof til landskabs- og havearkitekturens produktion. Landskabs- og havearkitekturen har på denne måde udtaget enkelt elementer fra dyrkningslandskaberne, bearbejdet, anvendt og sammenstillet dem i kompositionelt med udgangspunkt i æstetiske forhold. Fælles for dyrkningslandskaber og landskabs- og havearkitekturen er forhold som tids- vækst- og forvaltningsbetinget udvikling, rumlighed og kultivering i bred forstand.

I landskabs- og havearkitekturen anvender man ligesom andre discipliner begreber fra den klassiske æstetik, som fx.: det skønne, det sublime og det pittoresque i design, beskrivelse og tolkning.

Det skønne fortolkes således indenfor disciplinen som: orden, harmoni, kontrol, symmetri og proportionering. Det skønne kommer også til udtryk i kultiveringen, væksten og i anlæggets opfyldelse af de bagvedliggende intentioner. Begrebet om det skønne kan antage karakter af metode i arkitekturen. Det pittoresque er som landskabsarkitektonisk fænomen forbundet med opdagelsen af det vilde og det rurale landskab på overgangen mellem den romantiske klassicisme og romantikken. Man kan ikke karakterisere det pittoresque som en stilart, men måske mere som en bevidst strømning, der havde til formål at mildne de kølige og stramme aspekter ved nyklassicismen. Det pittoresque er i landskabs- og havearkitekturen blevet fortolket formmæssigt som: bakker, lunde, bække, "naturligt" formede søer og vandhuller, den primitive hytte, rustikt bearbejdede materialer og overflader, en vis form for spontanitet og irregularitet. Der blev lagt vægt på det associative og på referencer til forhistorien. Det pittoresque blev set som et frirum, hvor formelle regler, levevis og normer blev suspenderet for et øjeblik.

Det pittoresque blev hentet ind fra en sfære udenfor det landskabs-og havearkitektoniske felt, hvorefter det i første omgang blev bearbejdet, stileret, objektgjort og adderet til de formelle - skønne - klassicistiske haver og parker.

I anden omgang, i den romantiske have og park, blev det pittoresque en selvstændig del i teorierne bag denne, og det pittoresque i haverne og parkerne var det lave niveau, der blev holdt op mod et højere - det sublime, der bl.a. blev forbundet med spektakulære, vilde, farlige og evt. utilgængelige natur- og landskabsfænomener. Det sublime blev i Danmark tilskrevet bl.a.: Møns Klint, det oprørte hav og den vidtstrakte jyske hede. Det sublime blev således dels betragtet noget udenfor menneskets kontrol og en oplevelse man kunne få, vel at mærke hvis den opleves og erkendes på afstand, dels som en følelse, der via bevidst iscenesættelse kunne fremkaldes¹⁴. Christopher Hussey¹⁵ karakteriserede sublime aspekter på baggrund af en læsning af Burke¹⁶ og opstillede herudfra 7 punkter om det sublime:

- *obskuritet*, af både fysisk og intellektuel karakter
- *magt*
- *privatthed*, i form af utilgængelighed, mørke, stilhed
- *udstraktbed*, af horisontal- og vertikal karakter brugt til forvrængning af kendte skalaforhold (defineret ud fra menneskets proportioner)
- *infinitet*, der enten kunne være i bogstavelig forstand eller som en følelse opstået af:
- *succession*, som repetition af en form eller et mønster
- *uniformitet*, hvor ikke bare et enkelt mønster eller en form gentages men hvor også materialet, hvoraf formen eller mønstret består.

¹⁴ Camus de Mézières, Nicolas: *The Genius of Architecture; or the analogy of that art with our sensations* (1780) 94: "... Terror is the effect of magnitude combined with power. The terror inspired by a natural scene may be likened to that which springs from a scene in a play; the soul is powerfully moved, but its sensations are pleasurable only when they partake of terror without repugnance. The resources of Art may be used to render these sensations more lively. The aim is to amplify those objects whose character is in their size and to give added vigor to those that are distinguished by power, take care to accentuate those that convey terror, while dispensing scattered hints of sadness. Projecting bays may be employed, recessions terminating in a dim obscurity, into which the eye can scarcely penetrate, will be a great resource. Where the occasion arises, afford a glimpse of some distant, vague and indeterminate vista, in which no objects meets the eye. Nothing can be more terrible; the soul stands amazed; it trembles".

¹⁵ Hussey, Christopher: *The Pictorial* (Putnam's (1927), 1967), 58-59.

¹⁶ Burke, Edmund: *A Philosophical Enquiry into the Origin of Our Ideas of the Sublime and Beautiful* (Routledge and Kegan Paul, London 1958).

Forsøger man nu at anvende Hussey's 7 karakteristika i en æstetisk tolkning af en nåletræsplantages¹⁷ fysiske fremtræden, kan man konstatere at der er: fysisk obskuritet tilstede- mange af nåletræsplantagerne optræder mørke og dunkle pga. af det tætte plantemønster (i gridsystem), der ikke tillader meget lys at slippe ned i bunden af plantagerne; der er en vis form for privathed tilstede, hvilket kommer til udtryk i den utilgængelighed der er opstået i plantemønstrrets rumlige kompression; successions kravet er igen opfyldt idet repetitive gridmønster, hvorefter den enkelte plante er positioneret, og yderligere understeges dette i det uniforme valg af plantematerialet. I selve plantematerialet ligger der en understregning af det uniforme implicit, i det kloning af plantemateriale er en udbredt formeringsmetode. Desuden kan disse fysiske forhold fremme en fornemmelse af afmagt hos den, som på trods af elementets utilgængelighed alligevel trænger ind i det. Fornemmelsen af afmagt opstår i mødet med den tilsyneladende uendelighed udstrakthed der ligger idet successive og det uniforme, hvor tab af rum- og tidsorientering kan opstå. Den æstetiske tolkning af de perceptuelle oplevelser i en nåletræsplantage kan ifølge ovenstående banale undersøgelse siges at være af sublim karakter .

Ser man på nåletræsplantagen ud fra rent forstmæssige og eksistensmuligheds parametre, kan den samme æstetiske tolkning nu falde ud i en vurdering rettet imod begrebet om det skønne. Den systematiske plantning udstråler kontrol, viden, orden og harmoni. De regelmæssige, ens proportionerede træer udstråler optimale vækstbetingelser og bærer herved implicit i sig en lovning om et vedprodukt, der opfylder standarder og normer for vedmateriale. Samtidigt ligger der heri et forventet økonomisk afkast til lodsejeren. Nåletræsplantagen og den situation den afføder for lodsejeren må derfor kunne betegnes som værende af skøn karakter.

¹⁷ De geologiske strukturer i Danmark, er generelt set uden "modstand", dvs. at der fx. ikke stikker grundfjeld op i terrænet, hvorfor man kan gennemføre fuldstændige systematiske, regelrette og geometriske præcise plantninger. En meget stor del af nåletræsplantagerne er således plantet i gridstrukturer med planteafstande helt ned til 75cmx75cm. Disse forhold fremmer et helt andet skovbillede end dem man fx. kan iagttage idet øvrige norden, hvor grundfjeldet er visuelt tilstede i terrænet.

DET MODERNE PITTORESQUE

Hvad nu med det pittoresque, kan samme øvelse udføres med et tredje resultat? Det pittoresque kunne ligge i den associative stemning som dels formen, dels materialet kunne afføde. Men snarere i de forandringer, som skovbilledet undergår i disse år, hvorfor det pittoresque både ligger i formen og i den imaginære forestilling. Ved at indfører teknikker som fx. plukhugst, kan man bevidst opbryde disse plantagers fastlåste gridsystemer og, hvis der arbejdes bevidst med alternative additioner, kan der indføres nye elementer i de opståede huller. De nye elementer kan være af biologisk art, såvel som af æstetisk observans.

Mange af de såkaldte naturgenopretningsprojekter, der finder sted idet almindelige landbrugslandskab idag, er begrundet i biologiske forhold udfra ønsker om at indfører eller fremme specifikke biotoper. Ved at indfører nye biotoper på steder, hvor de måske engang har været tilstede som en naturlig del af landskabet indfører man et nyt, evt. eksotisk, element, der kan betegnes som værende en reproduktion og en repræsentation af den ønskede biotop.

I mange tilfælde kommer den til at ligne og fungere som den var naturlig, men den er udtryk for ønske og en konstruktion, der er menneskeskabt og kulturelt betinget - affødt af ændringer i naturopfattelsen.

Den fysiske fremtræden af en stor del af naturgenopretningsprojekterne er karakteriseret ved en vis form for vildhed, irregularitet og tilfældighed, som dels kan skyldes intentioner om dette formudtryk, dels kan skyldes manglende vedligeholdelse begrundet i uvidenhed eller økonomiske forhold. Er den intentionel må den kunne betegnes som værende af pittoresque karakter.

Det skal således foreslås her at en del af de biologisk og økologisk begrundede omdannelser, der finder sted i skovene idag - fysisk og billedmæssigt - i en æstetisk tolkning udfra begreber fra den klassiske landskabsæstetik, kan betegnes som værende af pittoresque karakter. Det skal ligeledes foreslås at de moderne landbrugslandskabers fysiske fremtræden kan diskuteres udfra begreber fra den klassiske landskabsæstetik for at opretholde en kontinuitet og diskutere begrebernes eventuelle relevans i en nutidig kontekst.

